

**O‘QUVCHILARDA MILLIY G‘URUR TUYG‘USINI
SHAKLLANTIRISHDA FOLKLOR ASARLARDAGI TO‘Y VA
MAROSIMLARNING O‘RNI**

Numonova Shohsanam G‘iyosiddin qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti filologiya fakulteti IV bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy asarlardagi o‘zbek marosimlarining o‘rni va ahamiyati to‘g‘risida mulohaza qilinadi. Shu maqsadda asarlaridagi marosimlar tahlil etilib, ularning avvalgi va bugungi kundagi o‘rni, xalq hayotidagi, yoshlarda milliy g‘urur ruhini shakllantirishdagi ahamiyatiga e‘tibor qaratilgan.

Annotation: This article discusses the role and importance of Uzbek ceremonies in artistic works. For this purpose, the ceremonies in the works are analyzed, focusing on their role in the past and present, in the life of the nation, in the formation of a spirit of national pride in young people.

Kalit so‘zlar: “Alpomish”, “Kuntug‘mish”, “Ravshan”, “Uch og‘a-ini botirlar”, beshikkerti, belquda, sovchilik.

Key words: "Alpomish", "Kuntugmish", "Ravshan", "Uch aga-ini botirlar", "beshikkerti", "belquda", "sovchilik".

Folklor eng qadimiy so‘z san‘atining boshlang‘ich namunasidir. Unda uzoq o‘tmishda yashagan ibtidoiy ajdodlarimizning zamonlaridagi turmush tarzi, dunyoqarashi, ishonch-e‘tiqodi, kurash va mag‘lubiyatlari ifoda etilgan. Ular asrlar silsilasida bizgacha sayqallanib, qadrlanib yetib kelgan. O‘zbek folklorida oilaviy-maishiy marosimlar folklori katta o‘rin tutadi. Chunki insonning asosiy umri oilada kechadi. Insonning tug‘ilishini, kamolotining ma‘lum bosqichi, vafotini oilada maxsus marosimlar orqali qayd etish esa o‘ziga xos an‘anaga aylangan. Bu an‘ana

barcha xalqlar orasida bor. Inson hayotiga aloqadorligiga ko‘ra oilaviy - maishiy marosimlar ikki katta guruhga bo‘linadi.

1. To‘y marosimlari

2. Motam marosimlari [4-59]

Oilaviy-maishiy marosimlarning kattagina qismini to‘y marosimlari tashkil qiladi. To‘y marosimining salmoqli qismini esa nikoh to‘yi bilan bog‘liq urf-odat, an‘analar egallaydi. Ko‘pchilik folklorshunoslar o‘zbek nikoh to‘ylarini tarkibiy tuzilishini quyidagicha tasniflashni maqsadga muvofiq deb bilishgan.

Nikoh to‘yi uch bosqichli tarkibiy tuzilishga ega:

Birinchi bosqich. Nikoh kunigacha o‘tkaziladigan marosimlarni qamrab oladi. Bunga beshikqudalik, qiz tanlash, sovcilik, "non sindirish" yoki "non ushatish", "ro‘mol berdi" yoki "oqlik o‘rab berish", fотиha to‘yi, qalin olish, maslahat oshi, "qiz yig‘in" (qizlar majlisi yoki Buxoroda *hinobandon*) kabilar kiradi.

Ikkinchi bosqichga kelinni olib kelish yo‘lini ochuvchi nikohlashdan iborat tantanali kun kiradi. U nikoh to‘yining oliy nuqtasi bo‘lib, folklor aytimlariga, turli-tuman urf-odat va irim-sirimlarga boyligi bilan ajralib turadi. Bu bosqichda *olqishlar, laparlar, yor-yorlar, kelin o‘tirsinlar, kuyov o‘tirsinlar, salomnomalar, kelin va kuyovni maqtoovchi madhiya qo‘shiqalar, sharbat yalatar, oyna ko‘rsatar, isiriq tutatar* aytimlari ijro etiladi.

Uchinchi bosqich kelin kuyovnikiga olib kelingandan so‘ng, ya‘ni nikoh kunining ertasidan boshlab o‘tkaziladigan "bet ochar" yoki "kelin salom", "kuyov salom", "to‘shak yig‘di", singari xilma-xil marosimlarni o‘z ichiga oladi.[5-120]

O‘zbek urf-odatlarini, marosimlarining kattagina qismini o‘zida aks ettirgan qomusiy xarakterdagi dostoni “Alpomish” da nikoh marosimining birinchi bosqichi quyidagicha aks ettirilgan: “Ana shunda Shohimardon pir Hakimbekka Oybachinni unashtirib, beshikkerti qilib: “*Bu ikkovi er xotin bo‘lsin, Hakimbek bilan hech bir kishi barobar bo‘lolmasin. Omin, Allohu akbar*”, - deb fotihani betiga tortdi.” [3-11]

Keyingi avlod vakillari tomonidan qattiq ta‘qib ostiga olinib, yo‘q qilib yuborilgan odatlarimizdan biri beshikkerti, quloqtishlar odatidir. Bu azaliy udum “beshikkerti”,

“beshikquda”, “baxshanna”, “gavrobaxsh”, “gavrobannon”, “etak yirtdi”, “etak chatd” nomlari bilan yuritilib, beshikda unashtirish marosimi hisoblanadi. “Asil aynimas, aynisa ham chirimas” deb bejizga aytmagan dono xalqimiz, zamonlar o‘tishiga, to‘siqlarga, qarama-qarshiliklarga qaramasdan chekka-chekkadagi qishloqlarda, xalqimizning o‘zligini yo‘qotmagan qavmlari orasida bu odat hanuzgacha amalda qo‘llanilib kelinadi. Xususan, yurtimizning Surxondaryo viloyatining ayrim tuman va qishloqlarida ko‘proq saqlanib qolgan. Xalqimiz etnografiyasida hali tug‘ilmagan bolalarni atashtirish odati ham mavjud bo‘lib, bunda yaqin do‘st-birodarlar o‘z ayollari homiladorligi paytida, hali tug‘ilmagan bolalarni bir-biriga atab qo‘yishadi. Bu odat belquda deb nomlanadi. Uning yorqin namunasini “Kuntug‘mish” dostonida uchratishimiz mumkin:

“Buvraxonning ikki vaziri bor edi. Birovini otini Shoir vazir der edi, birovini Tohir vazir der edi, ikkovi aka-uka edi. Bular irim qilib niyat qilib edi: “Bizlarga farzand bersa, o‘g‘il bo‘lsa qo‘lqanot bo‘lsin, qiz bo‘lsa do‘st bo‘lsin” [2-13]. Shoir vazirning xotini qiz tug‘adi, Tohir vazirning xotini o‘g‘il tug‘adi. Qizning otini Xolbeka, o‘g‘ilning otini Xolmo‘min qo‘yishadi. Xolmo‘minning enasi qora bosib o‘lgach, Xolmo‘minni ham Xolbeking enasi emizib kata qiladi. Bular shirxo‘ra bo‘lib, nikoh yurmaydigan bo‘lib qoladi. Ikki vazirning avvalgi va’dalarini shaharning odamlari eshitgan edi. Mardumi shahar: “Xolbeka Xolmo‘minning baxshandasi” -- der edi, sut emishganini bilmas edi”. Qadim zamonlarda bunday “quda-andachilik” odati qabilalar o‘rtasidagi urish janjallarga chek qo‘ygan. Tinch qo‘shnichilikni saqlab qolgan. Ikki yoshning ulg‘ayib, to‘y-tomoshalar bilan nikohga kirganiga qadar o‘rtada yaxshi qo‘shnichilik, “ol tovog‘im, ber tovog‘im” kabi an‘analar bo‘lib turgan. Oila qurilgach esa bu munosabatlar yanada mustahkamlanib, qarindoshlik tomirlari chuqur ildiz otib ketgan.

Nikoh to‘yining birinchi bosqichiga mansub sovchilik urf-odati ham xalqimiz hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. U ko‘pgina yozma va folklor asarlarida u yoki bu ko‘rinishda ifodalangan. Misol tariqasida “Go‘ro‘g‘li” turkumidagi dostonlarda, xususan, “Ravshan” dostonida o‘zining rasm-rusmlariga muvofiq go‘zal tarzda

tasvirlanganligining guvohi bo‘lganimizni keltirish mumkin. Asarda an’anaga muvofiq kuyovga munosib kelin topish yoshi keksalar tomonidan amalga oshiriladi.

“Ravshanbek ayni o‘n besh-o‘n olti yoshida, zarli qalpoq boshida, yuzi yarqirab, eshikdan salom berib bordi. Go‘ro‘g‘libek Ravshanbekni ko‘rib, dimog‘i chog‘ bo‘lib, parilarga qarab aytdi: “Ho parilar, mening ko‘nglimga bir gap keldi, sizlarga aytayin, sizlar nima deysizlar? Mening o‘zimga shu ishim juda xush keldi, sizlarga ham xush kelar. Men Avazxon bilan Hasanxonni quda qilayin, Gulanorjonni Ravshanjoniga fотиha qilayin, o‘zim sovchi bo‘layin, bugun borayin. Unda parilar: “Juda yaxshi bo‘ladi. Bizlarga ham bu so‘zingiz yoqdi, yaxshi aytdingiz bu gapdi”,-- deyishib quvonishib qoldi”. [1-133] Parilarga bu maslahat ma’qul tushgandan so‘ng Go‘ro‘g‘li Avazxonning uyiga sovchi bo‘lib boradi.

“Otang keldi sening so‘zing olmoqqa”

Ko‘nglidagi sirni bayon qilmoqqa.

Shul sababli mehmon keldim uyingga:

Hasanman o‘zingni quda qilmoqqa. [1-134]

Sovchilik marosimi xalq og‘zaki ijodi namunalarida bundan boshqa xil ko‘rinishlarda ham o‘zini namoyon qiladi. “Uch og‘a-ini botirlar” ertagida bu odatning teskari ko‘rinishiga duch kelsak, “Alpomish”da Barchinoy, “Kuntug‘mish”da Xolbeka o‘ziga oshiq bo‘lib, sovchi junatgan yigitlarga shart qo‘yib shartlarini to‘la-tukis bajarib yutgan kishiga turmushga chiqishini aytganligining guvohi bo‘lamiz. Bu ham sovchilik odatining bir ko‘rinishi bo‘lib, unda xalqning botir, pahlavon, aqlli va zukko qahramonlari yuzaga chiqadi.

Badiiy asarlardagi milliy urf-odat, marosimlarimizni o‘quvchi yoshlarga tanishtirish, ayniqsa, folklor asarlarida ifodalangan tarixning ming-ming yillik buloqlaridan qaynab chiqayotgan, ayni damda unutilgan milliy qadriyatlarimiz, urf-odat, marosimlarimizni tahlil qilib kelajak avlod vakillariga yetkazishimiz bugungi dolzarb vazifalarimizdandir. Zero, Aristotelning “Vatan taqdirini yoshlar tarbiyasi hal qiladi”, degan so‘zlari inkor qilib bo‘lmas haqiqatdir. Chunki bugungi globallashuv jarayonida yoshlarni milliy g‘urur, milliy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uzoq va

uzluksiz davom etadigan jarayon hisoblanadi. Bunga, albatta badiiy asarlardagi to‘y va marosim tasvirlaridan foydalanish kelajak avlodda milliy g‘urur hissini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy g‘ururimiz hisoblangan necha asrlardan buyon saqlanib kelayotgan urf-odatlar, millatimizning, ertamiz egalari hisoblangan yosh yigit-qizlarimizning vatanga muhabbat, urf-odatlarga hurmat kabi milliy g‘urur ruhi ostida tarbiyalanishi, kamol topishi uchun boshlang‘ich poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Adabiyot. “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik” majmua. Yo‘ldoshev Q va b. Qayta ishlangan 4-nashri. Toshkent: Ma’naviyat.2017.
2. Adabiyot. “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik” majmua. Olimov S va b. Qayta ishlangan 4-nashri. Toshkent: “G‘ofur G‘ulom” NMIU. 2019.
3. Adabiyot. “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik” majmua. Yo‘ldoshev Q va b. Qayta ishlangan 4-nashri. Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU.2019.
4. Mirzayev T, Turdimov Sh va b. “O‘zbek folklori (Darslik).”Toshkent,2020.
5. Safarov O va b. “O‘zbekiston xalqlari etnografiyasi va folklori.”Toshkent: “O‘qituvchi” NMIU.2007.

